

Beleidsplan Stichting Eerherstel Joodse Begraafplaats Zeeburg, 2022-2023 alsmede verslag over 2019-2022

1 Inleiding

Stichting Eerherstel Joodse Begraafplaats Zeeburg richt zich op behoud en herstel van de monumentale Joodse Begraafplaats Zeeburg in Amsterdam-Oost. Daarnaast wordt beoogd de bekendheid van deze joodse erfgoedinstelling te vergroten. De in 1714 gestichte begraafplaats is tot 1942 in gebruik geweest als laatste rustplaats voor Asjkenazische joden. Op het moment van grootste omvang lagen hier 100.000 mensen begraven. Na het afstaan van een aantal stukken in 1956 in het kader van de aanleg van de Schellingwouderbrug resteren er nog 70.000 graven. Daarmee is het de grootste joodse begraafplaats van Nederland en een van de grootste van West-Europa.

Stichting Eerherstel Joodse Begraafplaats Zeeburg is in 2008 opgericht vanuit particuliere kring om de ernstige verwaarlozing van de begraafplaats een halt toe te roepen. In goed overleg met de Joodse Gemeente Amsterdam, de eigenaar van de begraafplaats, draagt Stichting Eerherstel zorg voor restauratieve werkzaamheden en natuuronderhoud, en regelt ze de inzet van gidsen voor de Open

Dagen. Met behulp van subsidies zijn ruim honderd grafstenen in 2014 gerestaureerd, in de aanloop naar de viering van het 300-jarig bestaan (zie foto). De stichting publiceerde een boek over drie eeuwen Zeeburg van de hand van Bart Wallet, inmiddels hoogleraar joodse studies aan de UvA. De gemeente Amsterdam onderstreepte het cultuurhistorisch belang van de begraafplaats in 2014 met de toekenning van de status van gemeentelijk monument.

Er zijn rond de vijftig vrijwilligers voor de stichting actief, deels voor natuuronderhoud & zerkenherstel, en

deels als gidsen. Twee dagen per week (elke woensdag en zondag) werken vrijwilligers aan onderhoud van het terrein. Daarnaast verrichten vrijwilligers historisch onderzoek en houden zij zich bezig met transcriptie en vertaling van de zerkopschriften. Ook behandelt de stichting aanvragen van joodse nabestaanden uit binnen- en buitenland die op zoek zijn naar een specifiek graf. De gemeente Amsterdam en Stichting Eerherstel hebben in een convenant vastgelegd dat de gemeente een deel van het groenonderhoud voor haar rekening neemt, vooral gericht op de toegankelijkheid voor bezoekers.

De begraafplaats is het hele jaar door elke zondag van 11-16 uur opengesteld voor bezoekers. In de periode april tot oktober zijn er maandelijks Open Dagen met rondleidingen. Jaarlijks trekt de begraafplaats op deze manier vele honderden bezoekers. De Joodse Begraafplaats Zeeburg kan op een steeds groter draagvlak rekenen, wat ook financieel tot uiting komt: inmiddels krijgt de stichting ruim drieduizend euro per jaar binnen aan donaties.

2 Herstelwerk 2019-2022

Najaar 2019 is Stichting Eerherstel een nieuwe fase gestart in het verrichten van achterstallig onderhoud en het herstel van een waardig aanzien van de begraafplaats. Beperkte de restauratie van 2014 zich tot het voorste gedeelte van het terrein aan de Valentijnkade, nu heeft de vrijwilligersgroep in principe het hele zuidelijke veld (vijf hectare) in het vizier. Niet op elk deel zal even intensief worden gewerkt, maar de ambitie is wel voor het eind van 2023 een visie te hebben ontwikkeld voor het beheer van het hele zuidelijke veld, afgestemd op de beschikbare financiële middelen en menskracht. Daarbij zullen de doelen per terreingedeelte verschillen: sommige stukken zullen intensief ontgonnen worden omdat hier interessante grafstenen te zien zijn, andere zullen hun karakter van bijzonder natuurgebied behouden. Het terrein heeft een rijke populatie vogels, insecten en zoogdieren waarmee ook rekening moet worden gehouden bij het vaststellen van beheerdoelen.

Resultaten van de vrijwilligersgroep in 2,5 jaar tijd (najaar 2019 tot mei 2022):

- De oorspronkelijke loop van het hoofdpad over het zuidelijke veld is gereconstrueerd. Met prikstokken is het hele tracé afgezocht waaruit bleek dat overal de oorspronkelijke bestrating met IJsselklinkers uit eind 19de eeuw nog aanwezig is. Op een klein gedeelte is die bestrating onder de zoden vandaan gehaald, als voorbeeld van hoe het was. Ook op de twee kleinere velden bleek dit bestrate hoofdpad nog aanwezig te zijn.
- Enkele honderden omgevallen en bedolven geraakte grafzerken zijn onder de humus vandaan gehaald (zie bijvoorbeeld bovenstaande foto). De zerkteksten zijn getranscribeerd en uit het Hebreeuws/Jiddisch vertaald. Deze database met foto's en informatie over de gevonden zerken (aangevuld met akten uit de burgerlijke stand) is nu nog intern, maar wordt najaar 2022 op de website gepubliceerd als belangrijk instrument voor genealogisch onderzoek.
- Bij wijze van proef is een tiental kinderzerken rechtop gezet, met gebruikmaking van een zelf geconstrueerde takelinstallatie (zie foto volgende bladzijde).

- Op circa eenderde gedeelte van het zuidelijke veld is de wildgroei aan bramen beteugeld. Dit probleem heeft te maken met de overvloedige stikstofdepositie waar heel Nederland mee kampt. Zonder ingrijpen zou het hele terrein met braam overwoekerd raken.
- Op allerlei delen van het terrein zijn vele honderden zaailingen van bomen weggehaald om verdere verbossing te voorkomen. De huidige bomen mogen blijven staan, maar door de hoge grondwaterstand is hun conditie slecht waardoor geregeld bomen doodgaan of bij een storm omvallen. Er is veel tijd gestoken in het met de motorzaag wegwerken van dode en gevallen bomen.
- Langs een aanzienlijk deel van het terrein, aan de zuid- en westkant, zijn takkenrillen gebouwd zodat verdere afslag van de oevers is voorkomen en het terrein een meer beschut aanzien heeft gekregen.
- Een dichtgegroeide afwateringsloot is weer opengelegd en uitgebaggerd, dit kwam de begaanbaarheid van de aanpalende grafvelden ten goede. Vervolgens bleken in deze sloot tal van zerckfragmenten en zelfs hele zerken te liggen, die er nu door de vrijwilligersgroep uitgehaald zijn.
- Met de stadsecologen van de gemeente Amsterdam is een nauwe samenwerking aangegaan om met wildcamera's de aanwezigheid van zoogdieren in kaart te brengen (onder meer vos, boommarter en wezel). Deze kennis is van belang bij het vaststellen van gewenst beheer. De vrijwilligersgroep doet zelf een vlindertelroute en inventarisatie van planten. Een externe deskundige houdt de broedvogelstand bij. Overigens zijn de belangen van het terrein als joodse begraafplaats in principe leidend boven natuurbelangen; maar doorgaans gaat het prima samen en hoeft niet gekozen te worden.

- Een eerste versie is bij bezoekers getest van een Zerkenroute langs 'zerken-met-een-verhaal'. De reacties waren heel positief. Bezoekers kunnen deze route zelfstandig lopen en verwerven zo veel kennis over begravenen op Zeeburg. Gewerkt wordt aan een nieuwe, uitgebreidere versie.

3 Activiteitenplan 2022-2023

Veel van de hierboven besproken activiteiten krijgen een vervolg in 2022-2023. Met name staan op het programma:

3a) Cultuurhistorisch herstel

- Uitbreiding van de Zerkenroute en voortgaan met historisch onderzoek naar gevonden zerken. Op dit moment wordt geregeld hierover gepubliceerd op het weblog De Vrijdagavond; het plan is dit ook te gaan doen in *Misjpoeg* (uitgave van de Nederlandse Kring voor Joodse Genealogie) en op een nieuwe eigen website.
- Het blootleggen van nog 200 à 300 grafstenen in de komende twee jaar (waarna dit werk nog zal voortgaan).
- Een nog nader te bepalen deel van de gevonden stenen rechtopzetten met behulp van een eigen takelinstallatie en een nog aan te schaffen portaalkraan. Bij andere zerken kan ervoor gekozen worden ze in liggende stand te laten, maar dan rechtgelegd en iets boven het maaiveld uitgetild zodat ze niet elke winter onder water staan. Zerken die met de tekst naar onderen zijn gevallen worden omgedraaid.
- Een deel van de zerken een nieuwe zwarting van de letters geven.

- Een toegekende subsidie uit het Fonds Joodse Erfpachttegoeden van de gemeente Amsterdam (te besteden in 2022) gebruiken voor het restaureren van gevonden zerken, met name het aan elkaar lijmen van brokstukken, het aanschaffen van een portaalkraan en de restauratie van drie bijzondere zerken: twee marmeren en een houten zerk (die laatste tot nu de enige houten zerk die in de afgelopen drie jaar op het terrein is gevonden; hiernaast links een van de marmeren zerken en rechts de houten zerk).

3b) Natuuronderhoud

- Braam op een nog groter deel van het terrein terugdringen; consolideren van het al gedane maaiwerk. De ambitie is circa tweederde van het zuidelijke veld braamvrij te maken. Het dominante natuurbeeld wordt dan een moerassig rietlandschap (met aan de randen bomen), waartussen de nog overeind staande zerken goed te zien zijn.
- Tegengaan van verdere verbossing. Wegwerken van dode en omgevallen bomen voorzover die in de weg liggen.
- Verder omzomen van het kleine bosgebied aan de westkant van het zuidelijke veld met een takkenril, zodat dit rustgebied voor dieren niet meer voor bezoekers toegankelijk is. Dit ook vanwege de veiligheid (neervallende takken of zelfs omvallende bomen).
- Voortgaan met natuurinventarisaties zodat niet alleen de cultuurhistorische rijkdom maar ook de natuurwaarden van het terrein optimaal over het voetlicht gebracht kunnen worden.
- Vooronderzoek doen naar de mogelijkheid ook op de twee kleinere velden door maaiwerk tot een beter aanzien te komen. Gezien het oprukken van braam en brandnetel in principe najaar 2022 deze velden in z'n geheel te maaien, als de gemeente Amstredam hieraan wil bijdragen en/of als ander geld gevonden kan worden.

3c) Educatie en creëren draagvlak

- Voortgaan met de Open Dagen van april t/m oktober met steeds twee of drie rondleidingen voor maximaal vijftien deelnemers per rondleiding (zie foto).

- Opbouwen van een vast bestand aan donateurs.
- Plaatsing van nieuwe informatieborden bij alle ingangen (twee ingangen van het zuidelijke veld, ingang middenveld en ingang noordveld).
- De database met allerlei informatie over de gevonden grafstenen in 2022 publiceren op de eigen website van Stichting Eerherstel (bij voorkeur niet de huidige, maar een nieuw te bouwen site), gelardeerd met verhalen over bijzondere begravenen.

- Op het terrein zelf kleine informatieborden plaatsen bij elk grafveld en daarnaast op geregelde plekken paaltjes met QR-codes die linken naar de bovengenoemde database.

31 mei 2022

Tekst: Hansje Galeslout (coördinator herstelproject), namens het bestuur van Stichting Eerherstel Joodse Begraafplaats Zeeburg: David Simon, Ephraim Goldstoff, Gerben Post, Guy Soesan en Hansje Galeslout

Foto's: Henk Boterenbrood, Kitty Bruins, Renate Meijer, Anita Neeffjes, Michael Nieuwenhuizen